

ANDRZEJ FELCHNER, KATARZYNA GAL
KAMIŁA JAKUBCZAK-KRAWCZYŃSKA

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach Filia w Piotrkowie Trybunalskim

WARTOŚCI PREFEROWANE PRZEZ STUDENTÓW WYDZIAŁU NAUK SPOŁECZNYCH UNIWERSYTETU JANA KOCHANOWSKIEGO FILII W PIOTRKOWIE TRYBUNALSKIM – W ŚWIETLE BADAŃ EMPIRYCZNYCH

Abstrakt: Wartości są głównym czynnikiem ludzkich aspiracji i motywacji. Sprzyjają one także tworzeniu własnej tożsamości, która jest rozumiana jako zdolność działania i rozwiązywania problemów. To główne powody wiodącej roli wartości w życiu społecznym. Nie ma zgodności pomiędzy autorami w kwestii definiowania terminu „wartość”. Każdy z nich ma swój własny pomysł, jak opisywać to zagadnienie. Pomimo tych rozbieżności autorzy tego artykułu usiłują odnaleźć, ustalić wartości preferowane przez studentów Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Jana Kochanowskiego Filii w Piotrkowie Trybunalskim. Artykuł ten zawiera tylko wstępne wnioski zgodne z badaniami empirycznymi. Publikacja w pełni opisująca ten temat znajduje się w przygotowaniu. Ogólne wyniki badań pokazują, że wartości, które wyznają respondenci, są podobne do reszty populacji. Rodzina jest najważniejszą wartością w życiu badanych studentów, zaś rodzice i dziadkowie mają największy wpływ na kształtowanie ich hierarchii wartości. Jednakże ponad wszystko nasi respondenci są przekonani, że zdolność polegania na sobie samym, własnych myślach i ideach jest najważniejszą wartością w dzisiejszym życiu.

Słowa kluczowe: wartości, studenci

WPROWADZENIE

Zjawisko kształtowania się systemu wartości i realizowania go w codziennych sytuacjach wydaje się ciekawym zadaniem dla badaczy. Szczególnie dla nas – pracowników naukowo-dydaktycznych Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach,

codziennie stykających się z młodzieżą i obserwujących jednocześnie przemiany w systemach wartości w kolejnych pokoleniach studentów, w kontekście wpływu zmian cywilizacyjnych. Ich wybory decydują o kształcie teraźniejszych i przyszłych pokoleń. Zważywszy też na fakt, że najwięcej studentów naszego Wydziału to przyszli pedagodzy – potencjalni nauczyciele, wychowawcy, opiekunowie i mentorzy – istotne stało się określenie ich systemu aksjologicznego, który wyznaczy kierunek ich działań edukacyjnych i wpłynie na postawy podopiecznych, wychowanków i uczniów, zwłaszcza że dziś wciąż rosną obawy wobec zjawiska relatywizmu norm i wartości, „co sankcjonuje coraz bardziej spłycone koncepcje życia” (Szymd 2015, s. 69). Dlatego postanowiliśmy przyjrzeć się wartościom wyznaczanym przez studiujących na Wydziale Nauk Społecznych Filii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Piotrkowie Trybunalskim.

W badaniach własnych prezentowanych w niniejszym artykule, a będących wy-cinkiem większego projektu (por. Felchner, Gal, Jakubczak-Krawczyńska 2014), zebraliśmy dane m.in. na temat deklarowanych przez studentów Wydziału Nauk Społecznych głównych wartości życiowych i tych, które nie odgrywają większego znaczenia, próbując też dociec, kto lub co oddziaływało i wpływa dalej na kształtowanie się ich systemu wartości. Do realizacji powyższych celów posłużył specjalnie skonstruowany kwestionariusz ankiety, którego zastosowanie umożliwiło zebranie danych na temat deklarowanych wartości oraz istotnych cech określających zaplecze socjoekonomiczne badanych, jako kontekstu oddziałującego na kształtowanie się systemu wartości.

Badania zrealizowano na całościowej próbie studentów Wydziału Nauk Społecznych Filii UJK w Kielcach w maju i czerwcu 2013 roku. Miały one charakter przekrojowy.

ZAŁOŻENIA TEORETYCZNE

Wartości są podstawowym wyznacznikiem ludzkich dążeń i motywacji, a tym samym stają się wiodącym elementem życia społecznego. W życiu człowieka odgrywają kluczową rolę, decydują o sensie, przebiegu i jakości egzystencji, wpływają na relacje interpersonalne, stosunek do samego siebie i do świata. Ponadto wartości „sprzyjają w kreowaniu tożsamości człowieka, rozumianej jako kompetencja do działania i rozwiązywania problemów” (Ćwiek 2007, s. 6). Podejmowane przez jednostkę codzienne mniej lub bardziej świadome wybory, implikujące z kolei różne działania, wynikają z posiadanego przez nią systemu wartości. Kształtuje się on i ulega zmianom w toku całego życia człowieka, więc ogromne znaczenie w tym

aspekcie mają środowiska, w i z jakich jednostka czerpie argumenty, doświadczenie, wzorce (Wosik-Kawala, Zubrzycka-Maciąg 2011).

Dyskurs na temat wartości toczył się od setek lat, najpierw na gruncie filozofii, a później także psychologii i socjologii. Problematyka myśli aksjologicznej narodziła się w starożytnej Grecji na przełomie VII i VI w. p.n.e. Największe zasługi przypisuje się w tym względzie trzem wielkim filozofom: Sokratesowi, Platonowi i Arystotelesowi (Ostrowska 2006), choć ci nie posługiwali się jeszcze powszechnie terminem „wartość”, lecz raczej „cnota” czy „idea”. Według psychologów wartości wyzwalają jedność przeżyć emocjonalnych i intelektualnych człowieka, co ukierunkowuje motywację człowieka (por. Matuszewicz 1975). Tym samym należy uznać, że wartości traktowane są (także i dziś) jako istotne regulatory ludzkich zachowań i są wyznacznikami aktywności człowieka w różnych obszarach jego działania. Na uwagę zasługuje też fakt, że poznawanie, opisywanie i badanie dynamiki zmian zachodzących w wyborach wartości umożliwia przewidywanie i wyjaśnianie zachowań ludzi. Wartości są także niezbędnym warunkiem poznawania kultury i społeczeństwa. Przypisuje się im nawet aspekt praktyczny, polegający m.in. na warunkowaniu przetrwania gatunku ludzkiego i jego kultury (Kłoska 1982).

Ze względu na powszechne użycie pojęcia „wartość” na gruncie rozmaitych nauk, precyzyjne zdefiniowanie tego zjawiska stanowi wyzwanie. Wielu autorów zwraca uwagę na trudności w poprawnym, jednocześnie trafnym i wyczerpującym nazwaniu tego terminu. Kwestionują oni powstałe na gruncie współczesnych dziedzin nauk społecznych definicje (pseudodefinicje) i dopatrują się w nich licznych błędów, nieścisłości, wykluczania się zakresów czy wreszcie niekonsekwencji (por. Kłoska 1982). Spór o denotację tego nieostrego terminu jest jednym z żywszych i bardziej złożonych w nauce. Kłopotów następuje także wieloaspektowe podejście do zagadnienia wartości. Może się w nich ukrywać bowiem „zarówno ideał, jak i potrzeba, przeżycie czy po prostu cel” (Ostrowska 2006, s. 397). W niektórych definicjach wartości są opisane jako absoluty – boskie zasady o nadrzędnej i niepodważalnej słuszności, w innych są próbą wartościowania – oceniania przedmiotów, ludzi, stanów rzeczy i działań na skali aprobaty–dezaprobaty. W kolejnych kryteriach są cenionymi, upragnionymi, pożądanymi cechami przedmiotów materialnych i niematerialnych, zdolnymi zaspakajając potrzeby człowieka. W jeszcze innym ujęciu traktuje się je jako zjawiska psychiczne człowieka, jego wewnętrzne stany i zachowania. Wartości bywają też ujmowane tożsamo z werbalnymi i pozawerbalnymi zachowaniami zewnętrznymi człowieka. Określane są wreszcie jako „stosunek między jednostką (lub grupą) a czymś, co jednostka (grupa) stara się osiągnąć, zachować lub uniknąć” (Kłoska 1982, s. 30–31). Nie można też zapominać o relatywizmie aksjologicznym. Potwierdził to m.in. Władysław Tatarkiewicz, pisząc, że „zdefiniowanie wartości jest trudne, jeśli w ogóle możliwe [...]”. To,

co wygląda na definicję wartości, jest raczej zastąpieniem wyrazu przez inny wyraz mniej więcej to samo znaczący, np. dobro. Albo jest omówieniem. Omówienie takie ma zwykle jedną z dwu postaci: pierwsza mówi, że wartość rzeczy jest tą jej własnością, która czyni, iż lepiej jest, by rzecz ta była, druga wartość jest tą własnością rzeczy, ze względu na którą jest nam ona potrzebna” (za: Wołoskiuk 2010, s. 16).

Mimo tych kontrowersji i chaosu terminologicznego, podjęliśmy próbę przyjęcia obowiązującego na łamach tej pracy spójnego i konsekwentnego posługiwania się terminem „wartość”. Najprościej rzecz ujmując, wartość to dla nas tyle, „ile coś jest warte; cecha przedmiotu, materiału, znaczenie, ważność” (Gajda 2008, s. 38). To, „co cenne, godne pożądania i wyboru, co stanowi cel ludzkich dążeń” (Krajewski 1996, s. 207). Uznać zdecydowanie należy, że wartość to „podstawowa kategoria aksjologii, oznaczająca wszystko co cenne i godne pożądania, co stanowi cel dążeń ludzkich, co uważane jest za ważne oraz sprzyjające i w takiż sposób urzeczywistniane” (Gołaszewska 1990). Podobnie jak Mieczysław Łobocki sądzimy, że wartością „jest to wszystko, co uchodzi za ważne i cenne dla jednostki i społeczeństwa oraz co jest godne pożądania, co łączy się z pozytywnymi przeżyciami i stanowi jednocześnie cel dążeń ludzkich” (Łobocki 1993, s. 125). Wartość odnosi się więc głównie do tego, co człowiek lub grupa społeczna ceni, co uważa za ważne i w ten sposób przeżywane. Wartość w naukach społecznych stanowi więc każdy dowolny przedmiot materialny czy niematerialny, idea lub instytucja, w stosunku do którego jednostki lub grupy przyjmują postawę szacunku, przypisując im znaczącą rolę w życiu osobistym czy społecznym, a dążenie do jego osiągnięcia odczuwają jako swoistą pasję.

Wybór wartości, przed jakim staje człowiek, jest bogaty, kuszący, niezależnie od tego, czy są to wartości pozytywne, czy uznane ze społecznego punktu widzenia za negatywne. Jest to też zbiór bogaty, a wartości zapełniają nasze życie jak towary na półkach w supermarketach. Aby odnaleźć się w tym zawiłym obszarze teorii, autorzy podjęli próbę uporządkowania wartości. Podobnie jak w przypadku definiowania zjawiska, oparli się znów na odrębnych kryteriach. Zadania takie go podjęli się m.in.: Edward Spranger, Milton Rokeach, Janusz Homplewicz, Ryszard Jedliński, Józef Kozielski, Czesław Matusewicz, Stanisław Ossowski, Maria Gołaszewska, Krystyna Ostrowska, Janusz Gajda i inni. Jedną z bardziej znanych i syntetycznych jest klasyfikacja wartości E. Sprangera. Wyróżnił on wartości teoretyczne (uznanie poznania naukowego jako źródła prawdy), ekonomiczne (uznanie dóbr materialnych), estetyczno-artystyczne (uznanie piękna i harmonii), społeczne (uznanie bezinteresownego poświęcania się dla ogółu), polityczne (uznanie władzy i wpływów), religijne (uznanie wiary w Boga jako źródła prawdy) (za: Łobocki 2010a). Inną, szczegółową dla odmiany klasyfikację wartości, dość często wykorzystywaną w badaniach, przedstawił M. Rokeach, wyróżniając zarówno

te wartości, które stanowią cel naszych potrzeb, dążeń i aspiracji, jak i sposoby ich realizacji. Wyróżnił on wartości **ostateczne** (razem osiemnaście, w tym: bezpieczeństwo narodowe, bezpieczeństwo rodziny, dojrzałą miłość, dostatnie życie, mądrość, poczucie dokonania, poczucie własnej godności, pokój na świecie, prawdziwą przyjaźń, przyjemność, równowagę wewnętrzną, równość, szczęście, piękno świata, uznanie społeczne, wolność, zbawienie i życie pełne wrażeń) i **instrumentalne** (łącznie osiemnaście, w tym: ambicja, szerokość horyzontów intelektualnych, zdolności, urok i czar osobisty, czystość, odwaga, umiejętność przebaczenia, opiekuńczość, uczciwość, twórcza wyobraźnia, niezależność, intelektualizm, logiczność, miłość i wrażliwość, posłuszeństwo, grzeczność, odpowiedzialność i samokontrola) (za: Łobocki 2010a).

ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE

Penetracja świata wartości młodego pokolenia stanowi implikację do dyskursu nad „portretem” pokolenia oraz dalszymi losami ludzkości, nad ewolucją kulturą, obyczajową, jaka dzieje się teraz i będzie zachodzić w przyszłości. Dlatego interesujące wydawało się nam przyjrzenie się wartościom deklarowanym przez studentów, z którymi pracujemy, jako wycinka pewnej rzeczywistości. Aspirujący do wyższego wykształcenia młodzi ludzie przynoszą ze sobą określone zaplecze aksjologiczne i kształtują je dalej, w kontekście wieloaspektowej socjalizacji i inkulturacji podczas studiów. Naszym celem stało się dotarcie do wartości uznawanych i deklarowanych przez naszych studentów, ustalenie mocy oraz hierarchicznego układu tychże wartości, ocena ich stałości bądź zmienności oraz próba określenia ich źródeł. W tym celu zastosowaliśmy analizę komparatystyczną.

Aby zrealizować nasze badania i uzyskać odpowiedzi na powyższe kwestie, przeprowadziliśmy w maju 2013 roku badania ankietowe wśród studentów Wydziału Nauk Społecznych Filii Uniwersytetu Jan Kochanowskiego w Piotrkowie Trybunalskim. Badania były realizowane na wszystkich obecnie istniejących w ramach WNS kierunkach: bezpieczeństwo narodowe, ekonomia, pedagogika oraz zarządzanie. Analizą objęliśmy studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych I stopnia. Na kierunku pedagogika – także studentów II stopnia, gdyż tylko na tym kierunku są one w Filii prowadzone. Trzeba jeszcze dodać, iż w maju 2013 roku w badaniach uczestniczyła stosunkowo nieliczna grupa studentów I stopnia trzeciego – ostatniego roku socjologii – kierunku obecnie zlikwidowanego. Najlicniejsza grupa respondentów studiuje pedagogikę – 719 osób (54,7% respondentów). Kolejno pod względem liczebności plasują się studenci bezpieczeństwa narodowego – 254 (19,3%), ekonomii – 169 (12,9%), niewiele mniej zarządzania –

150 (11,4%) oraz socjologii – 22 (1,7%), 6 respondentów nie podało tych danych. Ze złożonych kwestionariuszy 766 zostało wypełnionych przez studentów studiów stacjonarnych (58,3% ważnych odpowiedzi), a 547 (41,7%) – studiów niestacjonarnych, 7 respondentów nie dało w tym wypadku konkretnych informacji. Wartości te korespondują z liczebnościami na poszczególnych kierunkach i trybach studiów.

Projektując nasze badania, zdecydowaliśmy się na realizację próby całościowej (zob. Babbie 2009; Łobocki 2010b) i poprosiliśmy o wypełnienie kwestionariusza wszystkich studentów Wydziału Nauk Społecznych. Przypuszczaliśmy jednak, iż ogólnopolska tendencja do odmowy udziału w badaniach może „dotknąć” także naszych studentów. Nasze prognozy częściowo znalazły potwierdzenie z innych jednak względów. Na ogółem 1966 osób znajdujących się w maju 2013 roku w ewidencji studentów Wydziału Nauk Społecznych otrzymaliśmy 1326 kwestionariuszy ankiet, z których po kontroli technicznej 1320 poddaliśmy dalszej analizie. Taka liczba ankietowanych stanowi 67% populacji studentów Wydziału Nauk Społecznych. Po dokładniejszym przyjrzeniu się populacji okazało się, iż 8% do nawet 10% studentów na ogół nie uczestniczy w zajęciach. Głównymi przyczynami tej absencji są: urlopy dziekańskie i zdrowotne oraz wyjazdy naukowe. Nie wszyscy studenci mogli więc wypełnić kwestionariusz. Świadomie nie zdecydowaliśmy się na wysyłanie kwestionariuszy drogą elektroniczną, chcieliśmy bowiem kontrolować proces zbierania danych. Z tego też względu nie zastosowaliśmy kwestionariusza *online*. Jako technikę otrzymywania informacji wybraliśmy ankietę audytoryjną, dająca możliwość szybkiego zbierania dużej ilości informacji pod nadzorem przeprowadzającego badanie (zob. Lutyński 1994). Po odliczeniu od ogólnej liczby studentów wspomnianych 8% permanentnie nieobecnych, nasza populacja zmniejszyła się o 157 osób i liczyła 1809 studentów. W takim wypadku procent ankietowanych w stosunku do całości populacji wzrósł z 67% do 73%. Próba zrealizowana na poziomie 73% populacji dała nam możliwość zapewnienia wyników badań rangi reprezentatywności (oczywiście w odniesieniu do studentów Wydziału Nauk Społecznych).

Uzupełniając informacje liczbowe, warto podać wybrane dane dotyczące charakterystyki społeczno-demograficznej ankietowanych. W badanej próbie zdecydowanie przeważają kobiety – 78,3% próby, co warunkowane jest przede wszystkim faktem, iż najliczniejszy z kierunków – pedagogika – należy do silnie sfeminizowanych. Inną ważną zmienną jest wiek respondentów. Najwięcej respondentów biorących udział w naszej próbie to osoby mające 22 lata – 21,3% badanych oraz 21 lat – 20,6%. Warto odnotować, iż granicy 30. roku życia nie przekroczyło w sumie aż 93,4% wypełniających kwestionariusze. Kolejne istotne dane określają miejsce zamieszkania naszych studentów. Niemal połowa – 49,8% ankietowanych – to mieszkańcy miast, w tym – w przybliżeniu jedna piąta całości – wywodzi

się z samego Piotrkowa Trybunalskiego. Nieco mniejszą grupę stanowią respondenci z terenów wiejskich – 40,2%, najmniejszą – zamieszkujący miasteczka, małe miejscowości – 9,4% badanych. Wnioskować należy, iż w zasięgu oddziaływania Wydziału Nauk Społecznych, a szerzej piotrkowskiej Filii UJK, znajduje się kilka okolicznych powiatów ze swoimi centrami: Bełchatów, Opoczno czy Tomaszów Mazowiecki. Jeżeli chodzi o stosunek naszych respondentów do religii, to najwięcej osób zadeklarowało się jako wierzący i praktykujący – 58,2% wskazań. Można przypuszczać, iż wśród tych osób są zarówno osoby systematycznie biorące udział w życiu swojego Kościoła, w większości zapewne rzymskokatolickiego, jak i uczestniczący okazjonalnie – w najważniejsze święta czy też w różnych sytuacjach (chrzciny, śluby, rocznice rodzinne, pogrzeby itp.). Za wierzących, ale niepraktykujących uznało się 36,7% respondentów, a za niewierzących 5,1%. Warto zaznaczyć, iż środowisko studenckie uchodzi, zarówno w świadomości potocznej, jak i w badaniach empirycznych, za jedno z najbardziej zlaicyzowanych, co w naszych badaniach nie znalazło potwierdzenia. Mimo obecnego kryzysu i trudności ekonomicznych większość respondentów pozytywnie ocenia warunki materialne swojej rodziny. Wprawdzie zdecydowanie dobrze swoją sytuację ekonomiczną określiło tylko 20,6% badanych, ale 70,8% uznało ją za raczej dobrą. Zdecydowanie złe warunki materialne rodziny, we własnej ocenie, posiada tylko 1,2% ankietowanych, a raczej złe – 7,4%. Pod względem subiektywnej oceny warunków materialnych grupę naszych respondentów można uznać za „nieodbiegającą od normy ogólnopolskiej”.

ANALIZA DANYCH EMPIRYCZNYCH

Podstawowym (choć nie jedynym) zadaniem badawczym naszego projektu było dotarcie do wartości preferowanych przez studentów Wydziału Nauk Społecznych UJK. W dalszej kolejności – próba zrekonstruowania posiadanego przez nich systemu wartości. W tym celu zaproponowaliśmy ankietowanym do wyboru jedną z dwudziestu pięciu alternatyw, w pytaniu: „Która wartość liczy się w Pani/Pana życiu najbardziej?”. Najważniejsze dane – dziesięć najczęściej wybieranych wartości podano w tabeli 1. Jak wynika z prezentowanych materiałów, wśród ankietowanych dominuje właściwie jedna wartość – **rodzina**. Otrzymała ona nieco ponad połowę wskazań. Oczywiście należy rozważyć, w jaki sposób pytani rozumieją pojęcie rodziny. Zapytaliśmy o to, jak respondenci określiliby typ rodziny, w której żyją. Okazało się, iż najwięcej odpowiadających podało, iż pochodzi z rodzin wielopokoleniowych – 729 (55,9% ważnych odpowiedzi), a 413 (31,7%) z rodzin określanых mianem nuklearnej. Łącznie w tych dwóch typach rodzin żyje

zdecydowana większość naszych respondentów – 1142 (87,6%). Może to pozostawać w związku z wyborem rodziny jako najważniejszej wartości. Rodzice, rodzeństwo, krewni w znacznym stopniu mieli również wpływ na kształtowanie poglądów badanych (szczegółowiej zostanie to przedstawione poniżej), co także mogło oddziaływać na taki wybór. Oczywiście odrębnych badań wymaga kwestia, jaką rodzinę chcieliby założyć lub kształtować sami respondenci. Czy chcieliby żyć w związku zalegalizowanym, czy też podążając za zachodzącymi zmianami, optują za związkami nieformalnymi, a może otwartymi.

Tabela 1. Dziesięć najczęściej wybieranych wartości przez studentów WNS Filii UJK, które liczą się w ich życiu najbardziej (w kolejności uzyskanych głosów)

Lp.	Nazwa	Częstość wypowiedzi	% ważnych głosów
1	Szczęście rodzinne	654	50,3
2	Dobre zdrowie	229	17,6
3	Samorealizacja	74	5,7
4	Praca	51	3,9
5	Uczciwe życie	40	3,1
6	Grono przyjaciół, znajomych	35	2,7
7	Szacunek innych ludzi	28	2,2
8	Wiara i religia	25	1,9
9	Dobrobyt, pieniądze	23	1,8
10	Moralność	17	1,3

Uwaga: a) 20 osób nie podało informacji, b) żaden z respondentów nie uznał za najważniejszą wartość kontakt z kulturą.

Źródło: badania własne z maja 2013 roku.

Uzyskany przez nas wynik może wskazywać, iż **podstawowa komórka społeczna** mimo zachodzących przemian, zwłaszcza w sferze obyczajowej, nadal trwa jako podstawa życia społecznego. We wszystkich badaniach społecznych na temat rodziny i jej roli w życiu człowieka znajduje się ona zawsze na szczycie hierarchii deklarowanych wartości (por.: Świda-Zięba 1998; Jedliński 2000; Kutiać 2001; Łuczak 2011; Skrzypniak 2013). Tak znaczący wynik uzyskała jeszcze tylko jedna wartość – **dobre zdrowie**. Obcowanie na co dzień z różnymi problemami zdrowotnymi, a większość studentów jest w wieku, gdy zaczynają powoli niedomagać ich rodzice, a odchodzić dziadkowie – niewątpliwie odciska swoje piętno na ich stosunku do zdrowia. Być może na część wybierających tę opcję wpływ ma promowanie przez media kultu ciała i młodości, tężyzny fizycznej, chęci wyglądana zawsze jak najlepiej. Wartość ta, także w innych badaniach lokuje się na wysokich pozycjach

w hierarchii wartości (por. Świada-Zięba 1998). Te dwie wartości, jawiące się tu jako rdzenne, przeważają – łącznie wybrało je ponad dwie trzecie respondentów – 883 osoby (67,9%). W kontekście istniejących problemów demograficznych i „starzejącego się społeczeństwa” – rodzina i dobre zdrowie, jako wartości fundamentalne dla ludzi młodych – pozwalają zachować ostrożny optymizm.

Pozostałe osiem wartości okazało się mieć dla naszych respondentów mniejsze znaczenie. Niespełna 6% wskazujących na **samorealizację** jako najważniejszą wartość stanowi stosunkowo niewielką grupę osób, prawdopodobnie bardzo ambitnych, stawiających sobie konkretne cele w życiu i ceniących ją najbardziej. W dobie wysokiego bezrobocia, zwłaszcza wśród osób młodych, zdaje się być jednak niewielu, którzy **pracę** cenią najbardziej – 51 osób (3,9%) spośród ankietowanych. W przypadku tej wartości widać istotną transpozycję. Rzeczywiście, ostatnimi laty obserwuje się stopniowe zanikanie preferencji w wyborze tej wartości, jako efekt oddziaływania zjawisk współczesnej kultury masowej kładącej akcent na rozrywkę, a odsuwającej etos pracy na dalszy plan (Jedliński 2000). Wartość **uczciwe życie** znalazła się wprawdzie na piątym miejscu, ale wskazało na nią zaledwie 40 respondentów (3,1% próby). Jeszcze mniejsza liczba naszych respondentów ceni sobie najbardziej **przyjaciół** oraz **szacunek innych**, choć wydawałoby się, że preferowanie bliskich relacji z innymi w tym wieku uzasadniają czynniki psychologiczne i społeczne (Jedliński 2000). Dopiero na ósmym miejscu znalazła się wartość transcedentalna **wiara i religia**, która stanowi wartość najistotniejszą dla zaledwie 25 odpowiadających (niecałe 2% próby), a przypomnijmy, że ponad połowa wszystkich respondentów uznała się za wierzących i praktykujących. Podobne zjawisko spadku religijności w hierarchii wartości opisują inni badacze (por. Świada-Zięba 1998). Może to świadczyć m.in. o stawianiu zbawienia, tak podstawowego celu w dominującym u nas chrześcijaństwie, na dalszym planie, a koncentrowaniu się na życiu doczesnym, co we współczesnym świecie jest dość charakterystyczne i współwystępuje z faktorem wieku, wykształcenia i pochodzenia ankietowanych. Czysto materialne kwestie – **dobrobyt i pieniądze** – za główne wartości życia uznała niewielka grupa ankietowanych (liczebność w granicach błędu statystycznego). Taka liczba wskazań stawia dobrobyt i pieniądze na równi z wiarą i religią, jako wartościami liczącymi się dla naszych respondentów. Ostatnią, dziesiątą lokatę pośród najbardziej liczących się wartości zajęła **moralność**, którą wybrało o kilka osób mniej niż dwie poprzednie. Gdyby jednak połączyć moralność z uczciwym życiem, wówczas łączna wartość wskazań złożyłaby się na czwartą lokatę w naszym rankingu, z ponad 5% ważnych odpowiedzi. Tak niski odsetek wyboru tych wartości może być związany z życiem w warunkach demokracji i pluralizmu, w których to co niezakazane jest dozwolone, gdzie brakuje często wyraźnych drogowskazów postępowania oraz panuje „nie-moda” na refleksję moralną.

W takiej rzeczywistości młodzi ludzie mogą się czuć zagubieni, niepewni, załękni i pozbawieni poczucia sensu istnienia. Mogą wyrzekać się lub niedoceniać wartości etycznych (Łobocki 2007). Uzyskany w naszych badaniach rozkład odpowiedzi znajduje potwierdzenie w wynikach badań empirycznych, prowadzonych w kraju na reprezentatywnych próbach. Wartości uznawane w życiu przez współczesnych Polaków koncentrują się przede wszystkim na sferze prywatnej. Wśród członków naszego społeczeństwa dominują wartości „egzystencjalne”, takie jak dobre zdrowie i samopoczucie oraz praca zawodowa. Tak samo ważne są dla Polaków wartości „afiliacyjne” i „godnościowe”, powiązane z dobrymi kontaktami z innymi ludźmi oraz dobrym samopoczuciem psychicznym, takie jak szczęście rodzinne, uczciwe życie, szacunek, wiara i religia (por. Ziółkowski 2006).

Uwagę zwracają też wartości, które w naszych badaniach otrzymały niewielką liczbę wskazań. Zaobserwowaliśmy m.in. brak zainteresowania kontaktem z kulturą, a wskazania w granicach jednego procentu dotyczyły takich wartości, jak: poczucie humoru, pogoda ducha, „święty spokój”, życie pełne przygód i wrażeń, kontakt z naturą, która jako wartość najważniejszą wybrało zaledwie dwóch respondentów. Mniej niż jeden procent ankietowanych wskazało tolerancję wobec innych czy wolność opinii i poglądów. Zwraca też uwagę fakt, iż pomyślność ojczyzny znalazła uznanie jako najważniejsza wartość tylko u ośmiu respondentów, co stanowi 0,6% ważnych odpowiedzi, a jeszcze mniej: możliwość udziału w życiu społeczno-politycznym – zaledwie 3 odpowiedzi (czyli 0,2% wskazań). Wartości dotyczące postaw patriotycznych i spraw polityki we wszystkich zresztą badaniach są obecnie klasyfikowane przez Polaków na dalekich miejscach pod względem ważności jako wartość (CBOS: Komunikat BS/99/2010). Koresponduje to z koncentracją na życiu prywatnym. Jeśli połączymy to z wysokim poziomem alienacji społecznej i politycznej, na który wskazują badania (por. Korzeniowski 1993), to pośrednio znajdziemy odpowiedź, która tłumaczy fakt, iż Polacy są na ogół ludźmi zadowolonymi ze swojej egzystencji, ale niezadowolonymi z sytuacji w kraju.

Tabela 2 zawiera informacje o wartościach, które zdaniem naszych respondentów liczą się w ich życiu najmniej. Brakuje tutaj – w porównaniu z poprzednim zestawieniem – wyraźnego lidera. Tabelę otwiera **zainteresowanie polityką** jako mało ważne dla większości respondentów. Również **sukces** i **sława** okazały się nie stanowić dla ankietowanych większej wartości. Wartości te są mało precyzyjne dla studentów pedagogiki, ekonomii czy bezpieczeństwa narodowego. Niewątpliwie na uczelniach kształcących muzyków czy aktorów sytuacja byłaby inna. Sporo respondentów uznało też za najmniej istotną wartość **życie pełne przygód i wrażeń**. Koresponduje to również z innymi wartościami z tej tabeli, jak „święty spokój”, spryt, przebojowość, przebiegłość czy dobrobyt, pieniądze. Na czwartym miejscu jako najmniej ważna wartość pojawiła się **wiara i religia**. Wartość tę wybrało

156 studentów (ponad 12% wskazań). Przypomnijmy, że za niewierzących uznano się tylko niewiele ponad 5% respondentów – 67 osób. W odniesieniu do kwestii wyboru **kultury** jako wartości za najmniej istotną wybrało ją aż 84 naszych studentów, młodych inteligentów, osób, które powinny stanowić grupę wzorotwórczą dla społeczeństwa. Podobnie małą liczbę wskazań odnotowaliśmy w kwestii **pomyślności ojczyzny** jako wartości. Jest ona najmniej ważna dla 35 naszych respondentów. Porównując ten wynik z danymi dotyczącymi wartości najważniejszych dla ankietowanych, można wnioskować o znikomym uznaniu dla kwestii społecznych wśród pytaných.

Tabela 2. Dziesięć najczęściej wybieranych wartości przez studentów WNS Filii UJK, które liczą się w życiu respondentów najmniej

Lp.	Nazwa	Częstość wypowiedzi	% ważnych głosów
1	Możliwość udziału w życiu społeczno-politycznym	332	25,9
2	Sukces, sława	230	17,9
3	Życie pełne przygód i wrażeń	160	12,5
4	Wiara i religia	156	12,1
5	„Święty spokój”	90	7,0
6	Kontakt z kulturą	84	6,5
7	Spryt, przebojowość, przebiegłość	79	6,2
8	Pomyślność ojczyzny	35	2,7
9–10	Dobrobyt, pieniądze Kontakt z naturą	po 24	po 1,9

Uwaga: a) 36 osób nie podało informacji, b) żaden z respondentów nie uznał za najmniej ważne dwóch opcji: poczucie humoru, pogoda ducha oraz samorealizacja.

Źródło: badania własne z maja 2013 roku.

Wyniki obydwu tabel pokazują pewną hermetyczność aksjologiczną naszych studentów. Najważniejszymi wartościami są dla nich: rodzina, dobre zdrowie, samorealizacja, praca, uczciwe życie, grono przyjaciół i znajomych, szacunek innych ludzi. Kwestie szersze: dobro ojczyzny, sprawy społeczne, a zwłaszcza polityka oraz kwestie światopoglądowe, w tym wiara, znajdują niewielkie uznanie. Dla stosunkowo sporej grupy respondentów wartości te znalazły się na końcowych lokatach w hierarchii ważności, nie stanowiąc istotnych elementów systemu wartości.

W toku badań postanowiliśmy sprawdzić także, jakie osoby i czynniki miały największy wpływ na kształtowanie się systemu wartości naszych respondentów. W tym celu przygotowaliśmy dwanaście alternatyw, a w wypadku każdej z nich cztery warianty odpowiedzi: 1) zdecydowanie mieli wpływ, 2) raczej mieli wpływ,

3) raczej nie mieli wpływu oraz 4) zdecydowanie nie mieli wpływu. Po odrzuceniu dwóch ostatnich opcji wyniki zamieściliśmy (w procentach) w tabeli 3. Z prezentowanych danych wynika, iż zgodnie zresztą z przedstawionym systemem wartości największy wpływ na jego kształtowanie – obok **własnych przemyśleń** – mieli w pierwszym rzędzie **rodzice i rodzeństwo** oraz **krewni**. Nieco mniej oddziaływali na kształtowanie systemu wartości respondentów **dziadkowie** (szóste miejsce pod względem liczby wskazań). Prawdopodobnie nie tylko z powodu dużej różnicy wieku, lecz także ze względu na fakt, że nie wszyscy respondenci mieszkają wspólnie z nimi. Przypuszczalnie również dlatego, że część najstarszego pokolenia odeszła, czasem jeszcze przed narodzinami wnuków.

Tabela 3. Wpływ osób i środowisk na kształtowanie się systemu wartości respondentów (w procentach)

Lp.	Nazwa	Zdecydowanie mieli wpływ	Raczej mieli wpływ	% ogółem
1	Własne przemyślenia	73,1	24,7	97,8
2	Rodzice	80,4	14,6	95,0
3	Rodzeństwo, krewni	52,0	35,8	87,8
4	Przyjaciele, koledzy	28,1	53,6	81,7
5	Nauczyciele	15,5	59,0	74,5
6	Dziadkowie	28,3	38,0	66,3
7	Media	11,0	51,7	62,7
8	Zasady wiary, religia	18,2	41,0	59,2
9	Literatura, pisarze, poeci	4,8	28,0	32,8
10	Postacie historyczne	4,3	18,0	22,3
11	Księża, katecheci	3,3	17,4	20,7
12	Sławni ludzie, celebryci	2,2	9,8	12,0

Źródło: badania własne z maja 2013 roku.

Bez wątplenia jednak to **rodzina** wywarła największy wpływ na kształtowanie się hierarchii wartości naszych studentów. W podobnych badaniach zwykle wskazywana jest ona jako najistotniejszy czynnik kształtujący system wartości dzieci i młodzieży (por. Jakubczak-Krawczyńska 2013). Podmiotami mającymi większe niż dziadkowie znaczenie dla kształtowania się systemu wartości ankietowanych okazały się: najbliższe otoczenie, czyli **krąg koleżeński**, **przyjaciele** oraz **nauczyciele**. Dość wysoko w omawianym rankingu znalazły się **media**, w tym telewizja oraz Internet. Stosunkowo odległe miejsce zajęła religia i wiara, co jest zrozumiałe w kontekście deklarowania się wielu respondentów jako osób wierzących. Ale

już udział **duchownych i katechetów** w kreowaniu uznawanych przez respondentów wartości został określony przez nich jako niewielki. Uwypukla się tym samym znaczenie własnych przemyśleń, także na temat wiary i Boga, dla kształtowania się hierarchii i systemu wartości badanych. W tym konkretnym wypadku dane są przybliżone do liczby deklarujących się jako wierzący i praktykujący. **Literatura i postacie historyczne** miały już zdecydowanie mniejszy wpływ na system wartości naszych respondentów. Wiąże się to prawdopodobnie nie tylko z faktem, że dzisiejszy świat bardzo się różni od tego sprzed nawet pół wieku, nie mówiąc już o odleglejszych epokach, lecz także z tym, że bohaterowie dawnych czasów i lektur stracili w oczach dzisiejszej młodzieży na aktualności, są nośnikami retro cech, mówią często archaicznym językiem i niekoniecznie imponują jeszcze młodemu człowiekowi. Niebagatelne znaczenie ma także kwestia mniejszego odczytania i znajomości dziejów wśród naszych studentów. **Sławni ludzie i celebryci** zajęli w tym „rankingu” ostatnie miejsce. Można się oczywiście wzorować na współczesnych „ludziach sukcesu” w dobrym tego słowa znaczeniu. Większość „gwiazd” pojawiających się na pierwszych stronach gazet, w telewizji i w Internecie swój rozgłos, często chwilowy, zawdzięcza zwykle szokującemu zachowaniu czy wyglądowi. Dobrze więc, że sławni ludzie i celebryci mieli stosunkowo małe znaczenie dla kształtowania się systemu wartości naszych respondentów – 12% wszystkich wskazań. Hegemonia zasady wprowadzonej w życie przez ojca *public relations* Edwarda Bernaysa: „Nie ważne co o mnie piszą, byleby poprawnie pisali moje nazwisko”, zdaje się na naszych studentach nie robić większego wrażenia. Podobny rozkład odpowiedzi można odnaleźć w ogólnopolskich badaniach opinii, które wskazują, iż na kształtowanie poglądów na świat i życie Polaków największy wpływ mają własne przemyślenia i rodzice, najmniejszy zaś literatura, media i wybitne postacie historyczne (por. CBOS: Komunikat z badań BS/99/2010). Literatura przedmiotu wskazuje dość jednoznacznie, iż na kształtowanie się postaw i wartości współczesnego społeczeństwa w ogromnym stopniu oddziałuje pragmatyzacja świadomości Polaków, która jest związana z przejściem, w polskich realiach opóźnionym, od wartości przedmaterialistycznych do materialistycznych (Ziółkowski 2000). Rosnąca rola pieniądza, nadzieje na indywidualną gratyfikację, najlepiej szybko, oraz świadomość pogłębiających się nierówności społecznych, napędzanych przez ostentacyjną konsumpcję, skłaniają młodych ludzi do polegania głównie na sobie, własnych przemyśleniach i pomysłach oraz pozostawiania w nadziei, że rodzina pomoże je realizować.

WNIOSKI Z BADAŃ

Podsumowując zaprezentowane wyżej wyjątki z badań przeprowadzonych na temat systemu wartości studentów, można stwierdzić, iż deklaracje studentów Wydziału Nauk Społecznych UJK korespondują ze wskazaniami z badań ogólnopolskich oraz obiegowymi opiniami.

Najważniejsze dla biorących udział w badaniach jest szczęście rodzinne – wartość „klasyczna” i pojawiająca się na pierwszym miejscu we wszystkich niemal badaniach na ten temat, niezależnie od cech populacji. Jedna piąta respondentów wskazała na dobre zdrowie i samopoczucie, jest ono bowiem podstawowym warunkiem udanej egzystencji człowieka i czynnikiem oddziałującym na akceptację pozostałych wartości, które spotkały się z dość umiarkowanym zainteresowaniem. W tej grupie kilkuprocentowych wypowiedzi najwięcej wyborów uzyskały wartości **sa-morealizacja** i **praca**, które współgrają ze sobą i nawzajem niejako się uzupełniają.

Najmniejszą „popularnością” cieszą się takie wartości, jak możliwość udziału w życiu społeczno-politycznym, sukces i sława, życie pełne przygód, wiara i religia oraz tzw. „święty spokój”.

Warto tu nadmienić, że kierunek studiów oraz tryb nie miały większego znaczenia przy wyborze deklarowanych przez studentów wartości.

Co do źródeł wartości na kształtowanie poglądów na świat i życie Polaków największy wpływ mają własne przemyślenia i rodzice, najmniejszy zaś literatura, media i wybitne postacie historyczne.

PODSUMOWANIE

Powyższe wnioski zobrazowały konkretną grupę młodzieży studiującej i jej system wartości. Pozwoliły dostrzec, że młodzi ludzie są zarówno tradycjonalistami, dzięki międzypokoleniowemu transferowi wartości, jak i ulegają wpływom społeczno-kulturowym różnych zjawisk w zmieniającej się rzeczywistości. W ich postawach odbił się pluralizm wychowawczy, niejednokrotnie skutkujący chaosem aksjologicznym, jak również przywiązanie do fundamentalnych wartości. Studenci WSN Filii UJK w Piotrkowie Trybunalskim nie różnią się w istotny sposób pod tym względem od swoich rówieśników, ale co ciekawe – także od pokoleń minionych. Badania prowadzone w różnych czasookresach pokazują bowiem prymat wciąż tych samych wartości i zmienność w obrębie podobnych. Zauważyć można jedynie liberalizację w postawach wobec na przykład własnego ciała czy stylu życia.

LITERATURA

- Babbie E. (2009). *Podstawy badań społecznych*. Warszawa.
- CBOS: Komunikat z badań BS/99/2010. (2010). *Co jest ważne, co można a czego nie wolno – normy i wartości w życiu Polaków*. Warszawa.
- Ćwiek L. (2007). *Wartości w wychowaniu*. „Wychowawca” 12.
- Felchner A., Gal K., Jakubczak-Krawczyńska K. (2014). *Wartości preferowane przez studentów Wydziału Nauk Społecznych Filii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Piotrkowie Trybunalskim*. Piotrków Trybunalski.
- Gajda J. (2008). *Wartość*. W: T. Pilch (red.). *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*. T. 7. Warszawa.
- Gołaszewska M. (1990). *Istota i istnienie wartości. Studium o wartościach estetycznych na tle sytuacji aksjologicznej*. Warszawa.
- Jakubczak-Krawczyńska K. (2013). *Rodzina jako źródło aspiracji edukacyjnych dzieci*. W: H. Marzec, K. Szymczyk (red.). *Rodzina w obliczu współczesnych wyzwań cywilizacyjnych*. T. 1. Piotrków Trybunalski.
- Jedliński R. (2000). *Językowy obraz świata wartości w wypowiedziach uczniów kończących szkołę podstawową*. Kraków.
- Kloska G. (1982). *Pojęcia, teorie i badania wartości w naukach społecznych*. Warszawa.
- Korzeniowski K. (1993). *Alienacja polityczna a uczestnictwo polityczne w warunkach transformacji systemu*. W: J. Reykowski (red.). *Wartości i postawy Polaków a zmiany systemowe – szkic z psychologii politycznej*. Warszawa.
- Krajewski W. (1996). *Słownik pojęć filozoficznych*. Warszawa.
- Kutiak K. (2001). *Świat uznanych wartości rodziny podkarpackiej wsi*. W: H. Cudak, H. Marzec (red.). *Współczesna rodzina polska, jej wymiar aksjologiczny i funkcjonowanie*. Piotrków Trybunalski.
- Lutyński J. (1994). *Metody badań społecznych. Wybrane zagadnienia*. Łódź.
- Łobocki M. (1993). *Pedagogika wobec wartości*. W: B. Śliwerski (red.). *Kontestacje pedagogiczne*. Kraków.
- Łobocki M. (2007). *Wychowanie moralne*. Kraków.
- Łobocki M. (2010a). *Teoria wychowania w zarysie*. Kraków.
- Łobocki M. (2010b). *Wprowadzenie do metodologii badań pedagogicznych*. Kraków.
- Łuczak J. (2011). *Rodzina – jej miejsce w hierarchii wartości*. W: H. Marzec (red.). *Z rodziną i dla rodziny w dobie globalizacji*. T. 1. Piotrków Trybunalski.
- Matuszewicz Cz. (1975). *Psychologia wartości*. Warszawa.
- Ostrowska U. (2006). *Aksjologiczne podstawy wychowania*. W: B. Śliwerski (red.). *Pedagogika podstawy nauk o wychowaniu*. T. 1. Gdańsk.

- Skrzypniak R. (2013). *Rodzina wartością w zmieniającej się cywilizacji – studium teoretyczne*. W: H. Marzec, K. Szymczyk (red.). *Rodzina w obliczu współczesnych wyzwań cywilizacyjnych*. T. 1. Piotrków Trybunalski.
- Szmyd K. (2015). *Niektóre dylematy pedagogiki i edukacji (perspektywa historyczna i stan współczesny)*. W: T. Zubrzycka-Maciąg, M. Korczyński, M. Okrasa (red.). *W trosce o wychowanie*. Lublin.
- Świda-Zięba H. (1998). *Wartości egzystencjalne młodzieży lat dziewięćdziesiątych*. Warszawa.
- Wołosiek B. (2010). *Wychowanie do wartości w edukacji wczesnoszkolnej*. Lublin.
- Wosik-Kawala D., Zubrzycka-Maciąg T. (2011). *Znaczenie wartości w wychowaniu*. W: J. Kirenko, D. Wosik-Kawala, T. Zubrzycka-Maciąg. *Wychowanie wobec wyzwań współczesności*. Lublin.
- Ziółkowski M. (2000). *Przemiany interesów i wartości społeczeństwa polskiego*. Poznań.
- Ziółkowski M. (2006). *Zmiany systemu wartości*. W: J. Wasilewski (red.). *Współczesne społeczeństwo polskie. Dynamika przemian*. Warszawa.

VALUES PREFERRED BY STUDENTS OF THE FACULTY OF SOCIAL SCIENCES
OF THE JAN KOCHANOWSKI UNIVERSITY'S BRANCH IN PIOTRKÓW
TRYBUNALSKI – IN THE LIGHT OF EMPIRICAL RESEARCH

Abstract: Values are the main factor of people's aspirations and motivations. They are also favourable to creation of man's self-identity, which is understood as a competence to acting and solving problems. These are the main reasons for values' leading role in the social life. There is no consensus between authors how to define a value term. Each of them has his/her own idea for describing a value problem. Despite of these discrepancies, the authors of this article take an endeavour to search values preferred by students of the Faculty of Social Sciences of the Jan Kochanowski University's Branch in Piotrków Trybunalski. This article contains only preliminary conclusions according to our empirical research. The fundamental elaboration is already being prepared. The general results of our research show that values preferred by our respondents are similar to the rest of population. The family is the most important value in our students' lives. Parents and grandparents have the biggest influence on shaping their values hierarchy. But most of all, our respondents are convinced that being able to rely on oneself, own thoughts and ideas is the most important value in today's life.

Keywords: values, students